

**Latvijas Ekonomistu asociācija
Latvijas Zinātņu akadēmija
Lutera akadēmija**

**Latvijas Valsts, zeme un tauta – atskats
pagātnē ar skatu uz nākotni**

Kārlis Balodis-izcils demogrāfs

Pēteris Zvidriņš
LZA īst.loceklis

2018.gada 14.decembrī

P.Zvidriņš par demogrāfu un statistiķi Kārli Balodi

- Mācību grāmatas “Demogrāfija” 1976., 1983., 1989., 2000.un 2003.g. izdevumos.
- Rakstā “Kalējdēls ar pasaules vārdu: tautsaimniekam, statistiķim un demogrāfam Kārlim Balodim-125”. Laikraksts Cīņa”, 1989.21.jūnijā.(skat.nāk. slaidu)
- Балодис Карл. Демографический энциклопедический словарь. Москва: Советская энциклопедия, 1985. с. 28.
- Балодис Карл. Народонаселение: энциклопедический словарь. Москва: Большая Российская энциклопедия, 1994. с.18.
- Latvieši un Latvija.Akadēmiskie raksti 4 sējumos, III sēj.Rīga: LZA, 2013, 311.lpp.
- Latvija un latvieši.Akadēmiskie raksti 2 sējumos, I sēj.Rīga: LZA, 2018, 186.-187.lpp.

KALĒJDĒLS AR PASAULES VĀRDU

TAUTSAIMNIEKAM, STATISTIĶIM UN DEMOGRAFAM KARLIM BALODIM — 125

Viens no izcilākajiem latviešu tautsaimniekiem Kārlis Balodis piedzima 1864. gada 20. jūnijā Koknēsē pagastā, Bilstiņu Zīles krogā. Viņa vārdu daudzkārt minējis V. I. Leņins. Viņa atziņas daļēji izmantotas arī GOELRO plāna izstrādāšanā. 20. gados K. Balodis kļuva par Starptautiskā statistikas institūta locekli. Viņš nodibināja Latvijas Darba savienību. Isu laiku bija arī Latvijas universitātes vicerektors.

Kārļa tēvs bija kalējs. Pulsenām bija tikai divi gadi, kad tēvs nomira. Materiālie apstākļi ģimenē bija grūti, tāpēc vienīgā skola bija Islaičiga trīs mēnešu apmācība septiņu gadu vecumā. Taču Kārlis ļoti daudz laika veltīja pašmācībai, un 18 gadu vecumā viņš jau zināja piecas valodas (mūža beigās — divas reizes vairāk).

19 gadu vecumā K. Balodis aizbrauca uz Jelgavu un nolika eksāmenu par klasiskās ģimnāzijas kursu, pārsteidzot ar vispusīgām zināšanām. Gadu vēlāk iestājās Tērbatas universitātes Teoloģijas fakultātē, ko beidza trījos gados. Līdzās teoloģijai daudz vērības veltīja ģeogrāfijas un tautsaimniecības studijām.

25 gadu vecumā K. Balodis izbrauca uz Dienvidameriku, lai iepazītos ar apstākļiem, kādos varētu dzīvot latviešu izceļotāji. Kā zināms, tieši tajā laikā samēra daudz latviešu devās uz Brazīliju. Toreiz tika runāts pat par masveida izceļošanu uz šīs valsts mūžamežiem.

K. Balodis šajā ceļojumā savāca bagātīgu faktu mate-

riālu, to apkopoja disertācijā, ko 1892. gadā aizstāvēja Jēnas universitātē ģeogrāfijas nozarē. Tomēr viņam nebija iespēju turpināt zinātnisko darbību šajā virzienā, tāpēc sāka aktīvi izstrādāt vairākus tautsaimniecības mācības aspektus.

1892. gadā «Dienas Lapā» bija publicēti vairāki nākamās plašu ievēribu guvušās grāmatas, «Nākotnes valsts» (iznāca 1898. gadā) materiāli. Acīmredzot K. Baloža kontakti ar «Dienas Lapas» redaktoru Raini nevarēja neietekmēt viņa uzskatus, īpaši «nākotnes cilvēka» tēmas interpretāciju. Rainis ļoti augstu vērtēja K. Baloža prāta spējas un taisnīgumu. Tomēr gan publikācijas «Dienas Lapā», gan vācu valodā iznākušo grāmatu autors neparakstīja ar savu vārdu. «Dienas Lapā» raksti parādījās ar parakstu B., bet «Ein Blick in den Zukunftstaat. Production und Consum in Socialstaat» parādījās ar pseidonīmu Atlanticus, visticamāk — Platona dialogos minētās teiksmainās Atlantidas salas lespaldā. Šīs grāmatas priekšvārdā vācu

marksists Kārlis Kautskis rakstīja, ka «Atlantiks... pats pirmais, kas stingri zinātniski pierādījis sabiedriskās ražošanas kārtības pārākumu pār kapitalistisko ražošanas kārtību». Vēlāk šo grāmatu vairākkārt izdeva arī Krievijā, un tikai pēc revolūcijas pārstrādāto «Nākotnes valsts» variantu K. Balodis izdod ar savu vārdu.

1893. gadā Balodis aizbrauca uz Urāliem, kur Zlatoustā neilgu laiku strādāja par mācītāju, bet vēlāk, veselībai pasliktinoties, devās uz Pēterburgu, tad uz Vāciju, kur plevērsās statistikai un demogrāfijai. Īpaši ir K. Baloža pētījumi Krievijas pāreltīcīgo iedzīvotāju mirstības likumsakarību izziņā: kopā ar ārstu L. Beseru viņš 1897. gadā uzrakstīja darbu «Abu dzimumu Krievijas pāreltīcīgo iedzīvotāju mirstība, vecuma sastāvs un ilgādība 1851.—1890. g. g.», ko publicēja Krievijas Zinātņu akadēmija un 1898. gadā apbalvoja ar šīs akadēmijas Tolstoja prēmiju. Šajā darbā pirmo reizi, izmantojot 1881. gada tautas skaitīšanas materiālus, bija sniegti arī reprezentatīvi dati par mirstību un mūža ilgumu Baltijā.

1899. gada beigās par darbu «Vidējais mūža ilgums pilsētās un laukos» un citiem statistiskā un politiskajā izstrādātiem darbiem K. Ba-

lodis ieguva tiesības lasīt lekcijas minētajos priekšmetos Berlīnes universitātē. Kopš 1905. gada viņš bija profesors šajā mācību iestādē. Kādu laiku K. Balodis strādāja arī Finanšu ministrijā.

Kopš 1919. gada K. Balodis dzīvoja Latvijā un strādāja par Latvijas universitātes profesoru. Viņš lasīja tautsaimniecības ekonomikas kursu, aktīvi iekļāvās sabiedriskajā un politiskajā darbībā. Bieži vien asi kritizēja Latvijas valdību, vērsās pret sociāldemokrātiskās partijas teorētisko platformu. Savukārt viņam uzbruka labēja buržuāziskā prese, pārmetot «sociālistiska propagandu». Šādā situācijā Balodis organizēja Latvijas Darba savienību, kā šīs partijas aktīvis divas reizes tika ievēlēts par Latvijas Saeimas deputātu.

K. Balodis miris 1931. gada 13. janvārī. Viņa spalvalpieder apmēram 60 plašāki darbi. Bez Atlantika, respektīvi «Nākotnes valsts», V. I. Leņins studējamās literatūras sarakstā iekļāva arī Berlīnē 1913. gadā iznākušo mācību grāmatu «Statistikas pamati». Lai gan ne mazāk aizraujoši ir arī citi Baloža darbi, it īpaši demogrāfija.

Pēteris Zvidriņš,
P. Stučkas LVU statistikas un demogrāfijas katedras vadītājs, profesors

Cina
1989. g.
Z. J. J. J.

Galvenie darbi demogrāfijā

- Людвиг Бессер, **Карл Баллод**. Смертность, возрастной состав и долговечность православного народонаселения обоого пола в России за 1851-1890 годы с приложениями: смертность, возрастной состав и долговечность Франции за 1882-1886 гг., Прибалтийского края за 1880-1883 гг., Пруссии и Баварии за 1881-1890 гг. и Англии, Бельгии и Австрии за 1880-1890 гг. СПб, Академия наук, 1897, 124 с.
Abu dzimumu Krievijas pareizticīgo iedzīvotāju mirstība, vecuma sastāvs un ilggadība 1851.-1890.gadā.1898.g. apbalvots ar Dmitrija Tolstoja prēmiju un Krievijas Zinātņu akadēmijas lielo zelta medaļu
- Carl Ballod.Die Lebensfähigkeit der städtischen und ländlichen Bevölkerung. Duncker & Humblot,Leipzig.1897, 93 S.
Pilsētu un lauku iedzīvotāju dzīvotspēja
- Carl Ballod.Die mittlere Lebensdauer in Stadt und Land. Duncker & Humblot.Leipzig.1899, 141 S.
Vidējais mūža ilgums pilsētās un laukos. 1899.g. Atzinība (privātdocents Berlīnes universitātē)
- Carl Ballod.Grundriss der Statistik enthaltend Bevölkerungs-, Wirtschafts-, Finanz- und Handels-Statistik.Berlin,1913.
Statistikas pamati ar iedzīvotāju un citām nozaru statistikām
- Carl Ballod.Die Bevölkerungsbewegung der letzten Jahrzehnte in Preussen und in einigen anderen wichtigen Staaten Europas.Berlin,1914.
Pēdējo desmitgadu iedzīvotāju kustība Prūsijā un dažās citās Eiropas valstīs

Labklājībā cilvēks dzīvo ilgi

Avots: "KAD LATVIJA BŪS LABKLĀJĪBAS VALSTS"

Dr hab ing sc Manfreds Šnepš-Šneppe
2012. gada 12. janvārī
Rīgas Latviešu biedrība

Kārļa Baloža pētījums par Vācijas iedzīvotāju mirstību.
Tas viņam deva iespēju iegūt profesora vietu Berlīnes Universitātē

Таблица. Прогноз продолжительности жизни в Европейских странах.
во второй половине XIX века.

Государство	Период времени	Мужчины	Женщины
Россия	1867—1890	27.3'	29.4
Прибалтийские губ.	1880—1883'	39.1'	42.7
Пруссия	1881—1890'	37.6	40.7'
Бавария	1881—1890'	34.9	37.9'
Франция	1882—1886	41.6	44.4'
Англия	1881—1891	43.7	47.1'

K.Baloža 1918.g.22.dec.runas fragments

Pie Latvijas pieder:

Kurzeme	ar 23747 kvadrātverstīm	un 785 tūkstošiem iedzīvotāju,
4 Vidzemes apriņķi	19833 kvadrātverstis	un 1108 tūkstoši iedzīvotāju,
Latgale (Dvinskas (Daugavpils), Ludzas, Rēzeknes iecirkņi)	12942 kvadrātverstis	un 646 tūkstoši iedzīvotāju.
Kopā	55622 kvadrātverstis	ar 2552 tūkstoši iedzīvotāju.*

(Kvadrātversts = 1,138 kvadrātkilometri. Balodis izmanto pirmskara statistiku.)

**Summa fakt.2539 tūkst., t.i. 13 tūkst. mazāk (P.Z.)*

K.Baloža 1918.g.22.dec.priekšlasījuma materiāli un Autora dati par 2018.g.

Valstis	Kvadrāt- -verstis	iedz.skaitis milj. 1914.g.	iedz.skaitis 2018.g.	iedz.skaitis 2018.g.% pret 1914.g.
Beļģija	26509	7½	11 499	153
Holande	30767	6	17 084	285
Dānija	35072	2¾	5 754	209
Šveice	37169	3¾	8 544	228
Serbija	43472	3	8 762	292
Grieķija	59191	2¾	11 142	405
Latvija	55622	2,55*	1930	76

*2,3 milj.(M.Skujenieks, 1922, E.Dunsdorfs, 1983, I.Mežs, P.Zvidriņš, 2018)

Turpinājums

- “Latviju izkopjot, zemes kultūru paceļot, it viegli var Latvijā dzīvot otrtik, pat trīsreiz vairāk cilvēku –bet vajag vispirms šīs izkopšanas” (Kārlis Balodis)
Tātad varētu būt 5,1-7,65 milj. (P.Z.)
- “Apstākļi priekš nākotnes, cik sarežģīti un drūmi viņi acumirkļī arī neizliktos, ir tomēr tik spoži, ka galva reibst. Latvija mūžam nedrīkst ielaisties ne politiskā, ne finansiālā, ne ekonomiskā atkarībā no spēcīgām valstīm!”